

Agricola yksissä kansissa

Simo Heininen: Mikael Agricola. Elämä ja teokset. Edita 2007, Helsinki. 399 s.

■ Mikael Agricolan juhlavuoden kunniaksi on professori Simo Heininen julkaissut kolmisenkymmentä vuotta kestäneen tutkimusrupeamansa keskeisimmät tulokset yksissä kansissa. Tutustuessaan tähän välitilinpäätökseen (Heininen toteaa monen asian olevan vielä tutkimatta) lukija vakuuttuu nopeasti Heinisen valtavan asiantuntemuksen edessä. Viljo ja Kari Tarkiaisen vuonna 1985 ilmestynyt edellinen Agricolan standardielämäkerta on saanut vakavasti otettavan haastajan.

Heinisen teos jakautuu, kuten alaotsikkokin osoittaa, kahteen suurin piirtein tasavahvaan osioon. Ensimmäisessä osiossa Heininen pyrkii mahdollisuuksien mukaan rekonstruoimaan reformaattorin uran ja elämän. Jälkimmäisessä osuudessa kohteena on Agricolan tuotanto. Heininen kuitenkin rajaa, aivan perustellus-

ti, kielihistoriallisen tarkastelun tutkimuksensa ulkopuolelle. Agricolan suomenkielestä kiinnostuneiden on siis hakeuduttava muille lähteille.

Agricolan elämäkertaa lukiessa käy ilmeiseksi, ettei kiiveäkään ole jätetty kääntämättä mahdollisimman täydellisen ja kattavan kuvan muodostamiseksi. Lopputuloksena on hämmästyttävän yksityiskohtainen biografia kun otetaan huomioon 1500-luvun alkupuolen varovaisestikin luonnehdittuna vaikean lähdetilanteen. Vaikka Heininen on voinut rakentaa Tarkiaisten ja muiden tutkijoiden ansiokkaan pohjatyön varaan, on elämäkerran perusteellisuutta sekä pieteettiä, jolla aineisto on kerätty, pidettävä merkittävänä ansiona. On vaikea kuvitella, että Agricolan elämästä voitaisiin enää kaivaa merkittävää tietoa, joka ei jo sisälly Heinisen teokseen.

Mikael Agricolan maallisia vaiheita kuvatessaan Simo Heininen tulee samalla kronikoinneeksi Suomen kirkon tuskien taipaleen Kustaa Vaasan rautaisessa puristuksessa. Heininen kuvaa, kuinka Agricola ensimmäisellä piispantarkastuskieroksellaan heinäkuussa 1554 joutui luetteloimaan saaristo-seurakuntien varallisuutta lä-

hes naurettavalla tasolla. Kirjoihin vietiin jopa kuluneita vuodevaatteita. Luetteloiden avulla kirkkojen omaisuuden rippeetkin ryöstettiin kruunulle pian Agricolan kuoleman jälkeen vuosina 1557–58.

Agricolan elämäkerran yksityiskohdat ovat monelta osin yleisesti tunnettuja. Hänen opintonsa Wittenbergissä, toimintansa koulumestarina ja kääntäjänä sekä lopulta Turun piispana kuuluvat, eikä vähiten Heinisen aiempien tutkimusten ja lähdejulkaisujen ansiosta, yleissivistykseen. Sen sijaan näiden yksityiskohtien varaan rakennettu kokonaistulkinta Agricolasta ja samalla reformaatiosta Suomessa on äärimmäisen mielenkiintoinen asia.

Heinisen Agricola on tinkimättömän luterilaisen reformaation kannattaja, vaikka ei olekaan yksinomaan Lutherin oppilas, vaan myös reformikattolisuuteen kallellaan olleen Erasmus Rotterdamilaisen seuraaja. Agricola pyrki välttämään teksteissään ja esiintymisessään tarpeetonta vastakainasettelua ja jyrkkäsanaista polemiikkaa paavin kirkon kanssa. Hän poimi reformaation sanomasta sen mikä oli rakentavaa ja keskittyi siihen mieluummin kuin repivään riitelyyn. Heinisen tulkinta Agri-

colasta ja samalla reformaatiosta Suomessa on hyvin samanhenkinen kuin Kaarlo Arffmanin lyhyt synteesi viime vuonna ilmestyneessä teoksessa *Kristinusko Suomessa*.¹ Näyttäisi siltä, että reformaatio Turun hiippakunnassa oli asteen maltillisempi kuin Ruotsin puolella.

Jotkut Heinisen esiin marsittamista yksityiskohdista houkuttelevat keskusteluun ja osoittavat, että reformaatio-kauden historia Suomessa tarjoaa vielä monia kiinnostavia tutkimusaiheita, eikä viimeistä sanaa ole välttämättä sanottu edes kokonaistulkinnan suhteen. Esimerkkinä voisi mainita Heinisen esiin nostaman vuoden 1551 nälänhädän ja Agricolan tulkinnan sen syistä. Viitaten nälkäkatastrofiin Agricola kirjoitti: ”Näin Jumalan sanan ylönkatse ja Hänen pappiensa pilkkaamiset ja muut synnit rangaistaan.” Sitaatti herättää kysymyksen siitä, mitä merkitsi Jumalan sanan ylenkatse ja keitä olivat pilkatut papit? Kuka heitä pilkkasi ja miksi? On houkuttelevaa ajatella, että Agricola viittaa epäsuorasti seurakuntalaisten muutosvastarintaan uuden opin omaksuneita pappeja kohtaan.

Joidenkin kirjasta toiseen kiertävien topoksien tarkempi selittäminen olisi lukijaystävällistä. Esimerkiksi useissa reformaatioajan tutkimuksissa ja yleisesityksissä todetaan Kustaa Vaasan heikentäneen piispojen asemaa poistamalla heiltä piispan perinteisen arvoniemen ja kutsumalla heitä ordinariuksiksi. Miten tämä kuvastaa kuninkaan asennetta piispoihin ja piispuuteen, kun

tiedetään, että 1400-luvun kirkollisessa latinassa sana *ordinarius* oli yksinkertaisesti piispan synonyymi. Tämä arvostelu ei kuitenkaan ole oikea foorumi reformaatioajan tutkimuksellisten ongelmien tarkempaan pohtimiseen, riittää kun todetaan, että monien ongelmien ratkaisemisen ja selittämisen ohella Heinisen teos nostaa esiin uusia kiinnostavia tutkimusaiheita.

Heinisen piirtämä Mikael Agricolan henkilökuva on elävän tuntuinen ja historiallisesti uskottava. On selvää, että jokaisessa biografiassa on yksityiskohtia, jotka ovat avoimia toisenlaisillekin tulkinnoille, niin myös Heinisen teoksessa. Kokonaisuutena arvioiden Heinisen tulkinta Agricolasta on kuitenkin kaikkien taiteen sääntöjen mukaan dokumentoitu ja luotettava. Ei ole syytä epäillä, ettekö Agricolan ajattelun ja toiminnan keskeisiä piirteitä olisi tavoitettu ja tulkittu oikein.

Teoksen jälkimmäisessä osiossa Heininen analysoi kronologisesti edeten Agricolan kirjallista tuotantoa. Tämä osio on jokaiselle bibliofiilille herkullista luettavaa. Käsitelystä saavat niin käännöshankkeiden rahoitus, tekstien sisältö, lähteet, typografinen asu ja muut tekniset seikat. Edes Agricolan tuotannon reseptiä ei ole unohdettu. Erityisen kiinnostavia ovat kirjan lopussa olevat liitteet Agricolan teosten kuvituksesta sekä niiden säilyneiden kappaleiden nykyisestä sijainnista niin julkisissa kuin yksityisissä kokoelmissakin.

Simo Heinisen Agricola-teos olisi jo pelkästään suunnatoman työmäärän ja laajan asia-

substanssin vuoksi hyvä kirja. Lisäarvoa tuo vielä se, että myös esillepano on onnistunut. Teos on kirjoitettu erinomaisen luettavalla tyyllillä, joka paikka paikoin lähestyy ilmaisutavaltaan kaunokirjallisuutta. Huumorikaan ei ole Heiniselle vieras tyylikeino. Teos sisältää paljon englantilaistyyppistä, kuivanlakonista huumoria.

Heinisen omaksuma kirjoitustapa on erinomainen kompromissi tutkimuksen ja yleisen tietokirjan väliltä. Historian asiantuntija löytää teoksesta uutta tietoa ja tulkinnallisia koukkuja, jotka pitävät mielenkiinnon yllä. Siitä huolimatta niin sanottu tavallinen valitunut lukija voi mainiosti perehtyä teokseen tietokirjana.

Heinisen kustantajaa on kiitettävä teoksen ulkoasusta ja toimitustyön huolellisuudesta, joka on Heinisen erinomaisen tekstin ja juhluvuoden arvoinen. Typografiset virheet loistavat poissaolollaan. Paradoksaalista sinänsä on, että edellä siteerattuun tekstilainaukseen sisältyy yksi näistä harvoista virheistä, nimittäin sana *ylönkatse*. Teos sisältää myös laajahkon monivärikuvituksen, jonka joukossa on myös useita standardikuvaston ulkopuoleisia kuvia. Niinpä on helppo ennustaa, että Heinisen Agricola tulee löytämään tiensä niin tutkijoiden, opettajien kuin tavallisten historianharrastajienkin kirjahyllyihin.

Jussi Hanska

1. Kaarlo Arffman, 'Reformaatio – milloin ja miksi?', teoksessa *Kristinusko Suomessa*. Toim. Aappo Laitinen. Suomalaisen Teologisen Kirjallisuusseuran Julkaisuja 249 (Helsinki, 2006), pp. 110–112.